

Bidragsbedrägeri¹

Uppsåt att vilseleda? — Kan allmän domstol döma bidragstagare för bedrägeri om förvaltningsmyndighet haft skyldighet tillse att ärendet blivit tillräckligt utrett?

Av jur. dr GUNILLA EDELSTAM

Artikeln behandlar förhållandet mellan förvaltningsrättsliga regler och straffrättsliga rekvisit. Författaren pekar på följande: Förvaltningsmyndigheter har viss utredningsskyldighet i bidragsärenden. Myndighet är skyldig att vägleda eller fråga den enskilde parten om relevanta uppgifter. Den enskilde har skyldighet att lämna efterfrågade uppgifter. Denna uppgiftsskyldighet behöver inte stadgas i lag. Det är en självklarhet att den som begär en förmån av förvaltningsmyndighet är skyldig att svara när myndigheten frågar eller ger vägledning. I ett senare bedrägerimål har uppgiftsskyldigheten betydelse därigenom att den som inte besvarat myndighetens vägledning eller frågor korrekt kan ha vilselett myndigheten och därför komma att dömas för bedrägeri. Den enskilde kan däremot inte dömas för bedrägeri om myndigheten inte uppfyllt sitt nämnda utredande ansvar.

Helén Örnemark Hansen har skrivit en doktorsavhandling, som lagts fram vid Lunds univeritet, om bidragsbedrägeri i samband med socialbidrag, sjukpenning och bostadsbidrag.² Hon ställer avslutningsvis i denna avhandling frågorna ”Ställs kraven på sökandens aktivitet lägre vid vissa ekonomiska hjälpformer och i så fall varför? Är det meningen att respektive myndighet skall vara skyldig att agera i fall, där en sådan skyldighet inte åläggs den sökande?”³ Dessa två frågor är betydelsefulla, om man som Örnemark Hansen undersöker ”hur praktiskt användbar bedrägerikonstruktionen i BrB 9:1 är vid beivrandet av bidragsbedrägeri och vilka speciella tillämpningsproblem som uppkommer vid tolkningen av innebörden av vilseledanderekvisitet, uppsåtsfrågan och frågan huruvida rättsvillfarelseinvändningar skall beaktas”.⁴ Örnemark Hansen

¹ Begreppet används som en sammanfattande beteckning för bedrägeri i samband med bostadsbidrag, socialbidrag och, trots att detta inte är helt korrekt, sjukersättningar. För enkelhetens skull använder jag begreppet bidragsärende för att beteckna den förvaltningsrättsliga frågan rörande bostadsbidrag, socialbidrag och sjukersättningar.

² Helen Örnemark Hansen Bidragsbedrägeri ISBN 91-7598-738-4 (Juristförlaget Stockholm 1995).

³ A. a. s. 225.

⁴ A. a. s. 12 f.

överlåter emellertid åt läsaren att uppmärksamma frågorna.⁵ Detta har föranlett mig att ge några synpunkter på sådant bidragsbedrägeri, som skett under utredning av den förvaltningsrättsliga bidragsfrågan.

I avhandlingen behandlar Örnemark Hansen den enskildes upplysningsskyldighet i angivna bidragsärenden, utan att därvid närmare beröra skillnaden mellan skyldigheten att lämna uppgifter under utredning av ett ärende (uppgiftsskyldighet) och skyldigheten att senare anmäla att förhållandena ändrats (anmälningsskyldighet). Skillnaden har betydelse vid bidragsbedrägeri.

Örnemark Hansen anser svårigheten vara att avgöra när den enskilde är upplysningsskyldig. Hon berör inte frågan om förvaltningsmyndighetens utredningsskyldighet.

Bedrägeribrottets vilseledanderekvisit

För att bedrägeri skall föreligga krävs enligt BrB 9:1 1 st. att någon medelst vilseledande förmår någon annan till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är.

Till bidragsbedrägeribrottets objektiva sida hör således att myndigheten skall ha vilseletts av den enskilde, som begärt visst bidrag. Vilseledandet kan, även om det inte direkt uttalas i lagtexten, ha skett genom handling eller underlåtenhet. Med vilseledande genom handling jämföras vilseledande genom tal. Detta innebär att bidragsbedrägeri kan begås genom att den enskilde lämnar oriktig uppgift som svar på myndighets fråga. Det är dock inte enbart i sådant fall som den enskilde kan ha gjort sig skyldig till bidragsbedrägeri. Det kan även i vissa fall ha skett genom det passiva underlåtetandet att lämna uppgifter. Detta är i så fall ett underlåtenhetsbrott.

Bidragsbedrägeri kan således i en del fall vara ett underlåtenhetsbrott. Man skiljer mellan äkta och oäkta underlåtenhetsbrott. Vid äkta underlåtenhet framgår den brottsliga handlingen av brottsbeskrivningen och det är således underlåtenheten att företaga viss i brottsbeskrivningen angiven handling, som är straffbar. Vid oäkta underlåtenhet framkallas en viss i lagen kriminaliserad effekt genom underlåtenhet, men handlingen finns inte närmare angiven i brottsbeskrivningen. I den mån ett förtigande av uppgifter är bedrägeribrott rör det sig om ett s. k. oäkta underlåtenhetsbrott.

Oäkta underlåtenhetsbrott anses endast föreligga om den som underlåtit att handla haft en rättslig plikt att handla. Att avgöra vem som har en rättslig plikt att handla är en rättsfråga. Det är en del av gällande rätt, som det vid prövning av åtal ankommer på

⁵ Se a. a. s. 225.

domstol att utforska. Den åtalade såväl som åklagaren är oförhindrad att göra påståenden om vad som är gällande rätt, men detta är inte nödvändigt.

Myndighets utredningsskyldighet⁶

Vilket ansvar har myndigheten? När det gäller socialbidrag har den sociala myndigheten (Socialnämnden, Sociala distriktnämnden, Stadsdelsnämnden eller Kommunalsnämnden; härnäst kallad nämnden) utredningsskyldighet enligt 50 § socialtjänstlagen (1980:620). Enligt denna paragraf skall nämnden utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Utredningen skall, enligt förarbetena,⁷ ges den omfattning att den kan leda till ett sakligt korrekt beslut. Någon särskild bestämmelse som uttrycker denna princip ansågs inte behövlig.

Nämndens skyldighet att agera i utredande syfte enligt 50 § socialtjänstlagen har poängterats i en tingsrättsdom⁸ rörande tjänstefel enligt 20:1 BrB. En tjänsteman hade i det aktuella fallet underlåtit att utreda en fråga om barnmisshandel.

Enligt 20:1 BrB skall den, som uppsåtligt eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning, genom handling eller underlåtenhet, åsidosätter vad som gäller för uppgiften, dömas för tjänstefel. Detta kan — liksom bedrägeri — vara ett oäkta underlåtenhetsbrott. Under förutsättning att det föreligger en rättslig plikt att handla, kan den tjänsteman som underlåter att handla dömas för tjänstefel.

I domen konstaterar tingsrätten att myndighetsutövning enligt BrB 20:1 omfattar en betydande del av det beredande handläggningsarbete, som utförs som underlag för de offentliga organens avgöranden.⁹ Domstolen behandlade frågan om vad som gällde för uppgiften eller med andra ord, om det förelåg en plikt för den åtalade tjänstemannen att vidta någon åtgärd. Enligt tingsrätten var detta en del av gällande rätt, som det vid prövning av åtal ankom på domstolen att utforska.¹⁰ Domstolen anger i sin dom ett antal utredande initiativ, som borde ha tagits av den åtalade ansvarige

⁶ Myndighetens utredningsskyldighet syftar på myndighetens formella plikt att ta initiativ till införskaffande av bevisning. Detta kan myndigheten göra genom att vägleda eller fråga den enskilde. Utredningsskyldighet kan givetvis även bestå i en skyldighet att fråga andra, myndigheter eller enskilda. Den kan även bestå i att myndigheten gör iakttagelser själv eller hämtar uppgifter från egna arkiv. Partens skyldighet under utredningen kallar jag uppgiftsskyldighet. Jfr Gunilla Edelstam Förvaltningsmyndigheters utredningsskyldighet. En rättssäkerhetsstudie. Stockholm 1995. Norstedts Juridik Fritzes förlag ISBN 91-38-50406-5 s. 66 ff.

⁷ Prop. 1979/80:1 s. 562.

⁸ Hedemora TR DB 244 26 september 1991.

⁹ Se domen s. 16.

¹⁰ Se domen s. 17.

tjänstemannen.¹¹ Fyra olika samtal till enskilda personer och till personer som representerade myndigheter skulle handläggaren ha ringt för att "informera sig" och därefter skulle denne eventuellt, beroende av samtalens utfall, "hälsat på" familjen. Tingsrätten uttalade att detta gällde för uppgiften enligt 50 § socialtjänstlagen.¹² Tingsrätten uttalade vidare att aktsamhetskravet i BrB 20:1 för chefer och handläggande personal inom kommunal socialtjänst påverkas av att verksamheten är lagreglerad och innebär rättstillämpning.¹³ Detta medför att man inom socialtjänsten bör ställa höga krav på korrekta och ändamålsenliga insatser hos chefer och handläggande personal.¹⁴ I ovannämnda fall hade den ansvarige tjänstemannen inte tagit utredande initiativ. Detta fann tingsrätten vara brottsligt, eftersom myndigheten hade en sådan plikt att handla.

50 § socialtjänstlagen gäller även i ansökningsärenden. Det betyder att den gäller vid ansökan om socialbidrag. Om en enskild själv söker nämndens bistånd bör visserligen uppgifter till grund för beslutet hämtas främst från honom själv,¹⁵ men det är nämnden som är skyldig att "hämta" uppgifterna. Nämnden har således skyldighet att upplysa den enskilde parten om vilka uppgifter som erfordras från honom. Detta ingår i nämndens utredningsskyldighet enligt 50 § socialtjänstlagen. Denna utredningsskyldighet uppfylls i socialbidragsärenden genom att nämnden ställer frågor eller vägleder part om den bevisning som erfordras.

Nämndens skyldighet enligt 50 § socialtjänstlagen har betydelse vid allmän domstols bedömning i fråga om socialbidragsbedrägeri i de fall då den enskilde inte lämnat viss uppgift till nämnden och därför felaktigt erhållit socialbidrag. Det kan inte vara riktigt att den enskilde parten har uppgiftsskyldighet i de fall då myndigheten inte har uppfyllt sin utredningsskyldighet enligt 50 § socialtjänstlagen. Om det i ett ärende som bort inledas enligt lagen, i nämnda fall ett ärende enligt lag om vård av unga, var brottsligt att inte inleda utredning, kan det väl inte i ett annat ärende, som visserligen initierats av den enskilde själv, men i vilket nämnden också har utredningsskyldighet enligt samma paragraf och som således bort utredas av myndighet tillräckligt för att leda till ett korrekt beslut, vara riktigt att bortse från nämndens skyldighet enligt 50 §. Den enskilde part, som inte fått tillräcklig vägledning och därför inte lämnar erforderliga uppgifter i det förvaltningsrättsliga ärendet, har inte gjort sig skyldig till bidragsbedrägeri. Istället är det myndigheten som har begått handläggningsfel, vilket i en del situationer kan vara ett brott i sig, eftersom myndigheten har en plikt att handla. Myndigheten har en plikt att ta utredande initiativ.

¹¹ Se domen s. 19.

¹² Se domen s. 19.

¹³ Se domen s. 20.

¹⁴ Se domen s. 20.

¹⁵ Prop. 1979/90:1 s. 400.

En dom av intresse i sammanhanget är NJA 1981 s. 787. Då socialbidragsfrågan var föremål för bedömning i nämnden gällde lag 4 januari 1956 nr 2 om socialhjälp. Enligt 16 § i denna lag skulle, som konstateras i domskälen, socialnämnden göra sig noga underbyggd om rådande omständigheter samt om huruvida behov av socialhjälp förelåg. Vid utredning skulle, såvitt möjligt, den hjälp-sökande höras, samt i den mån så erfordrades, uppgifter inhämtas från myndigheter och andra som kunde lämna upplysning i ärendet. I detta fall, som gällde fråga om socialbidragsbedrägeri, uttalade Högsta domstolen att "Enligt ordalydelsen i formuläret begärs inte uppgifter om tidpunkten för utbetalningar av arbetsinkomster och bidrag eller om eventuella förskott på sådana inkomster. Såvitt utredningen i målet visar, blev Lennart J inte heller tillfrågad härom av A M vid genomgången av formulärets frågor. Vid sådant förhållande kan det inte göras gällande att Lennart J i samband med besvarandet av frågorna 2 och 3 (2. Anställningar under de senaste 12 månaderna. Arbetsinkomster per månad brutto och netto. 3. Sjukpenning, arbetslöshetskassa, pension, familjebidrag, m. m. min anm.) omedelbart bort inse att en uppgift om det erhållna förskottet skulle ingå som ett naturligt led i svaren på dessa frågor." Bl. a. mot bakgrund av detta kunde det inte anses klarlagt att Lennart J vid sitt besök hos handläggaren A M lämnat oriktiga positiva uppgifter och därigenom förfarit bedrägligt.

Högsta domstolen fann att det inte heller kunde anses föreligga något underlåtenhetsbrott. Domstolen uttalade att "För att en underlåtenhet skall innebära ett vilseledande och kunna föranleda ansvar för bedrägeri måste alldeles speciella förhållanden föreligga så att underlåtenheten ter sig lika straffvärd som en positiv uppgift", och vidare att "lagen om socialhjälp inte (kan) anses ålägga sökanden någon plikt att självmant taga initiativ till att hans förhållanden blir tillräckligt utredda". Ej heller i övrigt förekom enligt Högsta domstolen "någon omständighet som kan föranleda att Lennart J:s underlåtenhet att lämna upplysning om förskottet är att betrakta som ett vilseledande i den mening som avses i 9 kap. 1 § BrB".

Örnemark Hansen har i sin redogörelse för reglerna om socialbidrag inte nämnt att socialnämnden enligt 50 § socialtjänstlagen har utredningsskyldighet. Hon har inte heller nämnt något om utredningsskyldigheten i den tidigare gällande 16 § socialhjälpslagen och hon kommenterar¹⁶ Högsta domstolens ovannämnda dom med att "domstolen fann att det inte fanns någon tydlig regel om upplysningsplikt" (för den enskilde parten. Min anm.).

Jag anser att det framgår av Högsta domstolens dom att socialnämnden hade utredningsskyldighet enligt 16 § i den då gällande socialhjälpslagen, vidare att den enskilde hade skyldighet att

¹⁶ Örnemark Hansen a. a. s. 166.

besvara myndighetens frågor, men att han i övrigt inte haft skyldighet att lämna uppgifter.

Finns det någon utredningsskyldighet för myndigheter i ärenden som gäller sjukpenning eller bostadsbidrag? Har de myndigheter som handhar dessa bidrag och förmåner skyldighet att vägleda eller fråga den enskilde?

För sjukförsäkringsärenden gäller enligt lagen om allmän försäkring 3 kap. 6 § 2 st. att "Allmän försäkringskassa skall i den utsträckning det skäligen påkallas genom förfrågningar hos de försäkrade eller på annat lämpligt sätt inhämta uppgifter om den försäkrades inkomstförhållanden, arbetstid och andra omständigheter som har betydelse för sjukpenningförsäkringen". Inte heller detta utredningsansvar har Ornemark Hansen berört i sin avhandling. Det var föremål för bedömning i JO 1993/94 s. 344. J hade framfört klagomål mot Malmö allmänna försäkringskassa. Bakgrunden var att J hade sjukanmält sig samtidigt som han anmält arbetsskada. Av JO-ärendet framgår att försäkringskassan inte fattade beslut i ärendena. Detta ledde till att J stod utan såväl sjukersättning som arbetsskadeersättning. Försäkringskassan uppgav att J inte hade besvarat en inkomstförfrågan som försäkringskassan sänt honom och kassan ansåg sig därför sakna erforderligt underlag. Försäkringskassan hade enligt JO övervägt möjligheten att genom ytterligare utredning få fram de begärda uppgifterna men underlåtit detta med hänvisning till de resurser som stod till kassans förfogande, samt till det förhållandet att J varit skyldig att lämna uppgifter. Av fallet framgår även att J ringt försäkringskassan och begärt att kassan skulle ta kontakt med skattemyndigheten. JO uttalade att enligt hans mening, hade det i den situation som uppkommit varit lämpligt, om försäkringskassan vänt sig såväl till arbetsgivaren, vars namn fanns angivet i arbetsskadeanmälan, som till skattemyndigheten, för att få fram uppgifter om J:s arbets- och inkomstförhållanden. Han ställde sig kritisk till att kassan inte vidtagit dessa åtgärder. Myndigheten hade således en skyldighet att hjälpa den enskilde att få fram uppgifterna. I detta fall, där den enskilde parten av någon anledning inte själv lämnade begärda uppgifter, hade myndigheten en skyldighet att försöka införskaffa uppgifterna från annan. Det är en ganska långtgående skyldighet att ta utredande initiativ, som JO anger.

Även om någon utredningsskyldighet, liknande den som finns i 50 § socialtjänstlagen eller liknande den i 3 kap. 6 § 2 st. lagen om allmän försäkring, inte finns inskriven i den författning som styr utbetalning av bostadsbidrag, gäller officialprincipen. Enligt denna skall myndigheten tillse att ärendet blir tillräckligt utrett. Principen är dock inte inskriven i någon förvaltningsmyndigheter allmänt gällande lag. Svenska jurister kan ibland p. g. a. den rättspositivistiska traditionen ha svårt att acceptera, att grundläggande princi-

per får styra rättstillämpningen. Man vill helst se en skriven rättsregel. Man bör i så fall betänka att den enskilde parten i ett förvaltningsärende vanligtvis inte har rätt till rättshjälp. Detta motiveras med att förvaltningsmyndigheter har utredningsskyldighet!¹⁷ Dessutom kan påpekas att det i förvaltningslagens 4 § finns ett allmänt gällande stadgande om vägledningsskyldighet. Detta stadgande är i linje med officialprincipen och verkar i förstärkande riktning. Enligt 7 § förvaltningslagen skall vidare myndigheten vid handläggning beakta möjligheten att själv inhämta upplysningar och yttranden från andra myndigheter. Förvaltningsmyndigheter har därför utredningsskyldighet — skyldighet att ta utredande initiativ — även om den speciallag som gäller för myndighetens verksamhet inte har ett särskilt stadgande därom. Myndigheter skall vägleda den enskilde om vilken bevisning som behövs och i viss utsträckning begära in uppgifter från andra myndigheter.¹⁸

Vad är det för övrigt för skillnad på nämndens skyldighet enligt 50 § att ge utredningen ”den omfattningen att den kan leda till ett sakligt korrekt beslut” och skyldigheten att tillse att ärendet blir tillräckligt utrett enligt officialprincipen? Jag anser att det inte finns någon skillnad när det gäller dessa bidragsärenden. I frågor om gynnande beslut såsom sjukpenning, socialbidrag och bostadsbidrag uppfylls myndighetens utredningsansvar genom ”inhämtande” av uppgifter från den enskilde. Det är genom ”inhämtande”, med andra ord vägledning och frågor, som myndigheten uppfyller sin utredningsskyldighet. Huruvida frågorna sedan ställs skriftligt t. ex. genom en förtryckt blankett eller muntligt och därefter dokumenteras, har därvid ingen betydelse. Huvudsaken är att frågorna är tillräckligt tydliga, så att den enskilde kan förstå. I en del fall bör myndigheten efterfråga uppgifter hos andra myndigheter.

Någon betydelsefull skillnad föreligger inte heller mellan nämnda utredningsansvar enligt 3 kap. 6 § 2 st. lagen om allmän försäkring och utredningsansvar enligt officialprincipen. Att genom förfrågningar eller på annat lämpligt sätt inhämta uppgifter ”i den utsträckning det skäligen påkallas” och att ”tillse att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver”¹⁹ betyder samma sak.

¹⁷ Jfr G Edelstam a. a. s. 94 f.

¹⁸ Vad detta konkret kan innebära i det enskilda fallet där t. ex. lagtolkningsproblem föreligger är givetvis en svår fråga. I Förvaltningsmyndigheters utredningsskyldighet. En rättssäkerhetsstudie. har jag framhållit vikten av att regeringsrätten tar ett ansvar för att närmare belysa myndigheters utredningsansvar inom olika förvaltningsrättsliga områden.

¹⁹ Så uttrycks officialprincipen i förvaltningsprocesslagen 8 §, men man kan lika gärna säga att myndigheten har skyldighet tillse att utredningen blir så fullständig som erfordras, se H Strömberg Allmän förvaltningsrätt 1995 s. 101, eller att tillse att ärendet blir tillräckligt utrett.

Parts uppgiftsskyldighet

När det gäller parts skyldighet att lämna uppgifter i den förvaltningsrättsliga bidragsfrågan bör man, som jag inledningsvis framhållit, skilja mellan uppgiftsskyldighet och anmälningsskyldighet. Sådan skyldighet att lämna uppgifter som föreligger under utredning av ett förvaltningsärende kallar jag uppgiftsskyldighet. En sådan skyldighet att lämna uppgifter om ändrade förhållanden, som föreligger efter det att beslut har fattats i ett bidragsärende kallar jag anmälningsskyldighet.

Karakteristiskt för uppgiftsskyldigheten är att den hör till utredningen av ett pågående ärende. Karakteristiskt för anmälningsskyldigheten i bidragsärenden är att den enskilde, genom att anmäla ändrade förhållanden, initierar förnyad handläggning, som kan leda till ett nytt beslut varigenom det tidigare ändras.

Bland de regler om upplysningsskyldighet som Örnemark Hansen nämner,²⁰ kan inte 20 kap. 4 § lagen om allmän försäkring sägas vara en regel som anger skyldighet att lämna uppgifter. Enligt detta stadgande skall den, som fått för hög ersättning genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet och skäligen bort inse detta, återbetala beloppet. Stadgandet säger inget om vilka uppgifter som den enskilde parten har skyldighet att lämna. Därför är detta inte en regel om upplysningsskyldighet för part, utan en regel om en konsekvens av att skyldigheten — som finns någon annanstans — inte uppfylls.

Enligt 22 § lagen (1988:786) om bostadsbidrag, som tas upp i avhandlingen, var bidragsmottagaren upplysningsskyldig vad gällde omständighet som hade betydelse för rätten till bostadsbidrag. Detta var en regel om såväl uppgifts- som anmälningsskyldighet. Den upphörde och ersattes med 24 § lagen (1993:737) om bostadsbidrag. Enligt denna var den enskilde parten skyldig att omgående till försäkringskassan anmäla vissa angivna ändringar i sina förhållanden såsom t. ex. flyttning till annan bostad. Detta var en regel som tydligt angav den enskilde partens skyldighet. Det rörde sig dock enbart om en anmälningsskyldighet. Även denna regel har numera, efter det att Örnemark Hansen lagt fram sin avhandling, ändrats genom lag 1996:441. Numera gäller att den som får eller har fått preliminärt bostadsbidrag är skyldig att omgående anmäla sådana ändringar ifråga om inkomst och andra förhållanden som kan antas innebära att slutligt bostadsbidrag inte kommer att beviljas eller kommer att beviljas med lägre belopp än det preliminära bidraget.

Det finns även en regel om anmälningsskyldighet i 3 kap. 6 § 1 st. lagen om allmän försäkring, som Örnemark Hansen inte berör under avsnittet "Upplysningsskyldighetens utformning vid de

²⁰ Örnemark Hansen a. a. s. 32.

presenterade bidragsformerna”. Hon omtalar den däremot i andra avsnitt. En försäkrad skall, enligt detta stadgande, anmäla sådan ändring i sina inkomstförhållanden eller andra omständigheter, som kan påverka rätten till sjukpenning eller sjukpenningens storlek, när han gör anspråk på sjukpenning.

Har den enskilde parten uppgiftsskyldighet till förvaltningsmyndighet under pågående utredning av ett bidragsärende rörande socialbidrag, bostadsbidrag eller sjukersättning? Självklart måste det, oavsett särskilda stadganden därom, vara så att enskild part, som begärt en förmån, har skyldighet att ge ett så sanningsenligt svar som möjligt på en relevant fråga eller vägledning som är tillräckligt tydlig. Detta självklara berörs inte av Örnemark Hansen. Enligt hennes mening²¹ skall skyldigheten att lämna uppgifter i ett socialbidragsärende framgå av lagstiftningen och hon skriver att det inte är tillräckligt att en så viktig skyldighet som upplysningskyldigheten enbart kommer till uttryck på ansökningsblanketten i socialbidragsärenden.

Någon uppgiftsskyldighet under pågående utredning av ärende framgår dock inte heller i de för bostadsbidrag och sjukersättning gällande reglerna, som Örnemark Hansen nämnt.

Det är just det faktum att myndigheten frågar eller vägleder den enskilde parten i ett bidragsärende, skriftligt i t. ex. ansökningsblankett eller muntligt, som medför att parten har uppgiftsskyldighet. Uppgiftsskyldighet för part följer av att denne i förvaltningsärendet har väglets eller fått viss fråga av myndigheten. Uppgiftsskyldigheten består av en skyldighet att besvara myndighetens initiativ och att lämna ett så ärligt svar som möjligt.

Det behövs inte någon särskild lag om uppgiftsskyldighet för att detta skall gälla.²² Om myndigheten inte har uppfyllt sin utredningsskyldighet, dvs. sin skyldighet att vägleda den enskilde, har myndigheten begått ett handläggningsfel. Lagstadgad uppgiftsskyldighet för enskild part kan inte ersätta myndighetens utredningsskyldighet och ett stadgande om uppgiftsskyldighet har därför inte någon självständig betydelse i bidragsärendet. Stadganden om uppgiftsskyldighet finns både i lagen om allmän försäkring och i lagen om bostadsbidrag. Enligt 3 kap. 8 § i lagen om allmän försäkring skall den försäkrade inge läkarintyg och en försäkran på heder och samvete om sjukdom, arbetsuppgifter och arbetsoförmåga. I 19 § lagen om bostadsbidrag stadgas att ansökan skall innehålla de uppgifter som behövs för att bedöma den enskildes rätt till bidrag. Uppgifterna skall lämnas på heder och samvete. Oavsett om uppgiftsskyldighet finns lagstadgad på dessa sätt gäller att den enskilde

²¹ Örnemark Hansen a. a. s. 32.

²² Det förhåller sig annorlunda om myndigheten inte har någon utredningsskyldighet och den enskilde, som därför inte fått någon vägledning, lämnar oriktiga uppgifter. I så fall krävs troligen lagstadgad uppgiftsplikt för fällande dom.

parten har skyldighet att besvara förvaltningsmyndighetens vägledning och frågor i bidragsärendet.

Av betydelse då det gäller att fastställa huruvida part har uppgiftsplikt är bevisbördan.²³ I ett bidragsärende rörande socialbidrag, bostadsbidrag eller sjukpenning anses den enskilde parten ha bevisbördan. Detta innebär att det är han som vid beslutsfattandet i nämnd eller i förvaltningsdomstol kan få bära bördan av att hans rätt inte blivit tillräckligt styrkt.²⁴ Har myndigheten uppfyllt sin utredningsskyldighet, åvilar det den enskilde, om han har bevisbördan, att svara.

För att tydliggöra bevisbördans betydelse kan nämnas att i ett ärende, där myndigheten har bevisbördan, vilket kan vara fallet i ärenden som gäller förpliktelser för och ingripanden mot den enskilde, förhåller det sig på annat sätt, den enskilde parten har inte uppgiftsskyldighet. I dessa fall är det myndigheten som genom sitt beslut tvingar den enskilde att tåla visst ingrepp, t. ex. i ett socialt ärende om tvångsomhändertagande enligt lagen om vård av unga. Det är myndigheten som bär bördan av att saken inte blivit tillräckligt styrkt. Detta kan innebära att myndigheten i större omfattning utreder genom att inhämta uppgifter från andra än den enskilde parten. I den mån myndigheten ställer frågor till den enskilde parten har denne ingen uppgiftsskyldighet.

Uppgiftsskyldigheten och vilseledanderekvisitet

Förutsättningen för att den åtalade skall kunna bedömas ha vilselett myndighet under utredningen av ett socialbidragsärende, bostadsbidragsärende eller i ett sjukförsäkringsärende, är att han lämnat oriktiga uppgifter alternativt inte svarat, då myndigheten frågat eller väglett honom. Uppgiftsskyldighet för part förutsätter fråga eller vägledning från myndigheten. Detta gäller i det förvaltningsrättsliga bidragsärendet och det får betydelse i det straffrättsliga målet. Att inte lämna efterfrågade uppgifter då myndighet frågar kan vara vilseledande i enlighet med BrB 9:1.

Om den enskilde lämnar oriktiga uppgifter som svar på myndighetens fråga eller vägledning, är detta vilseledande genom tal. Vilseledande genom tal jämföras, som framgått, med vilseledande genom handling. Om den enskilde däremot inte besvarat myndighetens frågor eller vägledning och därigenom erhållit ett bidrag, som han inte haft rätt till, kan förtigandet dock knappast anses vara vilseledande genom tal. Det rör sig i stället om underlåtenhet att tala. En förutsättning för att sådan underlåtenhet skall kunna vara bedrägeri är, som framgått, att det förelegat en rättslig plikt att

²³ Beträffande förhållandet mellan bevisbörda och uppgiftsskyldighet respektive förhållandet mellan bevisbörda och utredningsskyldighet se G Edelstam a. a. s. 190 ff.

²⁴ Vad som är tillräcklig bevisstyrka fastställs dock av myndigheten.

handla (dvs. att tala). Det föreligger en rättslig plikt att tala däri-genom att den enskilde har skyldighet att besvara myndighetens frågor. Detta har sin grund däri att den enskilde, som begärt bidra-get, har bevisbördan. Ett lagstadgande om uppgiftsskyldighet kan inte därutöver vara erforderligt. Visserligen kan det, som framgått, finnas lagstadgad uppgiftsskyldighet, men ett sådant kan inte ensamt göras gällande i bedrägerimål som grund för en rättslig plikt att handla. Det fordras att myndigheten har väglett den enskilde.

Det är av visst intresse att något diskutera uppgiftsskyldigheten och vilseledanderekvisitet med utgångspunkt från att myndighet inte skulle ha någon som helst utredningsskyldighet. I så fall krävs troligen lagstadgad uppgiftsplikt för att den enskilde parten skall kunna anses ha vilselett myndigheten i ett bidragsärendet. Om man utgår från att förvaltningsmyndigheter inte har skyldighet att fråga eller vägleda den enskilde parten i det förvaltningsrättsliga bidrags-ärendet blir frågan om uppgiftsskyldigheten kan lagstiftas. Givetvis är det alltid möjligt att lagstifta om uppgiftsskyldighet beträffande vissa särskilt angivna omständigheter — såsom i 3 kap. 8 § lagen om allmän försäkring — men det erfordras, i en situation då förvaltningsmyndigheten inte har någon utredningsskyldighet, en fullständig uppgiftsplikt för alla tänkbara erforderliga uppgifter. Kanske kan lagstiftaren, för de fall där denna uppgiftsplikt inte är tillräcklig, täcka in en fullständig uppgiftsplikt för den enskilde. Lagen anger ju relativt tydligt förutsättningarna för rätt till sjukpenning. Kanske kan man även då det gäller bostadsbidrag täcka in en tydlig och fullständig uppgiftsplikt. I 19 § lagen om bostadsbidrag finns i och för sig en omfattande uppgiftsplikt, men det är nog inte helt lätt för den enskilde att sätta sig in i vad detta innebär, om han inte får vägledning.

Om det däremot gäller socialbidrag är det knappast möjligt att i lag ange uppgiftsplikten. Lagstadgad uppgiftsskyldighet skulle förutsätta att 6 § socialtjänstlagen utformades på ett mycket tydli-gare sätt än nu. Förutsättning för rätt till bistånd är att den enskil-des behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Rätten till bistånd har utformats så att den skall gälla inte enbart i situationer då den enskilde behöver ekonomisk hjälp utan även vid behov av andra insatser från kommunen. I förarbetena uttalas²⁵ att olika skäl talade mot att knyta rätten till bistånd till vissa särskilt angivna situationer såsom t. ex. sjukdom, ålder eller bristande arbetsförmåga. ”Det skulle...knappast vara förenligt med den helhetsyn, som i framtiden skall karakterisera det sociala arbetet, att knyta rätten till bistånd till vissa konkreta situationer. Det skulle vidare möta betydande svårigheter att utforma lagstiftningen så att den kom att avse alla de situationer där det bör finnas en rätt till bistånd.” Det

²⁵ Prop. 1979/80:1 s. 183.

torde medföra avsevärda svårigheter att förena ett stadgande av sådan karaktär som 6 § socialtjänstlagen med ett stadgande om fullständig uppgiftsplikt.²⁶ Det bör i stället vara så att enskild part, som har bevisbördan i socialbidragsärendet, är skyldig att lämna uppgifter, när myndigheten frågar eller vägleder honom.

Att myndighetens skyldighet att ta utredande initiativ genom vägledning och frågor till den enskilde, likaväl som den enskilde partens skyldighet att svara och att svara ärligt på dessa frågor, har betydelse för frågan om part har gjort sig skyldig till bidragsbedrägeri framgår för övrigt av åklagares hantering av bedrägeriåtal. Som grund till åklagares ställningstagande i åtalsfrågan ligger bl. a. en undersökning av vilka frågor myndigheten ställt och vilka uppgifter som myndigheten i övrigt begärt under utredning av bidragsärendet.

I Örnemark Hansens avhandling om bidragsbedrägeri finns rättsfall som visar att förutsättningen för att enskild skall ha uppgiftsplikt är att han blivit vägledad av myndigheten. På sidan 95 f. finns beskrivet ett fall om bostadstillägg. Hovrätten uttalade bl. a. ”då makarna L inte heller, såvitt känt, erhållit närmare anvisningar, motsvarande dem som t. ex. föreligger då inkomstuppgift lämnas till försäkringskassan, för hur bruttoinkomsten i ansökan skulle beräknas, kan det inte anses felaktigt att K L och I L vid angivande av K L:s inkomst för det kommande året utgick från den inkomst K L med säkerhet skulle få, nämligen arbetslöshetsersättning.” Hovrätten fann det inte styrkt att makarna L uppsåtligt lämnat oriktiga uppgifter. Fallet på sidan 99 om socialbidrag är ytterligare ett exempel. Tingsrätten anger i sina domskäl myndighets upprepade frågor som grund för parts skyldighet att lämna uppgifter: ”De...gjorda journalanteckningarna ger vid handen att mellan D och tjänstemän på socialbyrån vid olika tillfällen varit på tal frågan huruvida D haft inkomst av något slag, som kunnat påverka hans rätt till socialhjälp samt att D, trots att det måste ha stått klart för honom att det ålegat honom att lämna uppgift om sådan inkomst, underlåtit att göra detta...” Tingsrätten fann att D bl. a. på grund därav gjort sig skyldig till bedrägeri och hovrätten fastställde tingsrättens dom. På sidan 153 f. finns ett socialbidragsfall vari tingsrätten motiverade sin dom bl. a. med att ”Makarna insåg att den hjälp de erhållit utgått under förutsättning att de saknade tillgångar och inkomster. De hade vid besöken hos socialförvaltningen tillfrågats om sina ekonomiska förhållanden och underlät därvid att upplysa om rätta förhållandet”. Makarna dömdes för bedrägeri.

²⁶ Enligt förslaget till ny socialtjänstlag (prop. 1996/97:124) skall rätten till bistånd grundas på att den enskilde ”inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt”.

Betydelsen av lagstadgad uppgiftsskyldighet

Det har ur vilseledandesynpunkt ingen betydelse, om uppgiftsskyldigheten i bidragsärenden är lagstadgad eller ej. Den enskilde parten har en skyldighet att ärligt besvara myndighetens vägledning och frågor. Vilseledande kan vara bedrägeri. Detta gäller oavsett om uppgiftsskyldigheten finns lagstadgad eller ej. Den enskilde partens skyldighet har ett samband med att han har bevisbördan. Det är när den enskilde parten i det förvaltningsrättsliga ärendet har bevisbördan, som han vilseleder myndigheten genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte svara, då myndigheten frågar eller vägleder honom.

Om den enskilde parten i ett bidragsärende förtiger något, som myndigheten inte frågat honom om, har myndigheten inte uppfyllt sitt utredande ansvar. Även i sådant fall saknar lagstadgande om uppgiftsplikt för part i förvaltningsärendet betydelse vid bedömning i brottmålet. Det avgörande därvid är istället att myndigheten inte har uppfyllt sitt utredningsansvar.

Lagstadganden om uppgiftsskyldighet för den enskilde parten har däremot betydelse om myndigheten har bevisbördan. Uppgiftsskyldigheten fyller i sådana fall funktionen att den minskar myndighets utredningsskyldighet. Om part inte har uppgiftsskyldighet är myndigheter tvungna att hitta uppgifter på annat sätt, för att kunna besluta. Nu kan de, precis som i bidragsärenden där enskild part har bevisbördan, fråga eller vägleda part. Därefter har den enskilde parten uppgiftsplikt. Förvaltningsmyndigheten kan därigenom i viss mån minska sin utredningsskyldighet, dvs. i mindre utsträckning söka uppgifter på annat håll i vissheten om att den enskilde har ansvar. Det fordras att uppgiftsskyldigheten är förenad med straffrättslig påföjd eller administrativ sanktion.²⁷ Bedrägeribrott torde det dock inte kunna röra sig om i dessa fall. Oavsett vilket annat brott eller vilken sanktion, rör det sig om underlåtenhet från den enskilde parten i det förvaltningsrättsliga ärendet. Troligen rör det sig i de flesta fall om "äkta underlåtenhet", dvs. underlåtenhet att företaga viss i brottsbeskrivningen angiven handling (dvs. uppgiftslämnande).

Bevisning av bedrägeri

Är det svårt att bevisa bidragsbedrägeri? Jag skall här något kommentera huruvida det är svårt att bevisa att den enskilde parten i det förvaltningsrättsliga ärendet har vilselett myndigheten och att han har haft uppsåt att vilseleda myndigheten.

Enligt 6 § socialtjänstlagen har den enskilde rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och sin livsföring i övrigt, om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Örnemark Hansen

²⁷ En fråga för sig är huruvida sådana stadganden är förenliga med Europakonventionens artikel 6 och rätten för en brottsmisstänkt att vara tyst.

uttalar²⁸ att biståndsregeln har en så vag utformning att det kan vara svårt att styrka bedrägeri. Om man utgår från att myndigheten inte har någon vägledningsskyldighet, är det förmodligen svårt att styrka att det rört sig om vilseledande. Då vet inte den enskilde parten vad som förväntas av honom. Lagen är för oklar. Men myndigheten har en utredningsskyldighet enligt 50 § socialtjänstlagen och då är det myndigheten som anger vilka uppgifter som erfordras. Detta gör myndigheten, då man vägleder och frågar den enskilde parten. Örnemark Hansen uttalar²⁹ även att journalanteckningar sällan har framställts med tanke på att de skulle fylla en bevisfunktion och att det därför är svårt att med detta underlag bevisa socialbidragsbedrägeri. Mot detta uttalande vill jag invända att journalen (akten) visst framställts med tanke på att fylla en bevisfunktion. Varför har förvaltningsmyndigheter dokumentationsskyldighet? Varför måste den enskilde, efter t. ex. företagen socialbidragsutredning, skriva under ansökningshandlingen? Givetvis för att andra skall kunna kontrollera efteråt. Det kan vara överklagandestanser, det kan vara kontrollmyndigheter, t. ex. länsstyrelsen i socialbidragsärenden men det kan också vara allmänna domstolar i skadestånds- och bedrägerimål. Förvaltningsrättslig ärendehandläggning innebär myndighetsutövning mot enskild och sådan måste kunna kontrolleras. Följaktligen bör det vara ett gott bevismaterial. Allt av betydelse i ärendet skall dokumenteras och skulle det inte vara dokumenterat, så är eventuella konsekvenser därav myndighetens ansvar.

Det bör därför som regel inte vara svårt att konstatera vilseledande, om man utgår från myndighets utredningsskyldighet. Det bör framgå av myndighetens dokumentation för socialbidragsansökan vad myndighet väglett och frågat om. Gäller det ansökan om bostadsbidrag framgår det av den förtryckta blanketten vad part blivit vägledt och tillfrågad om. Om myndighet tillräckligt tydligt har väglett eller frågat den enskilde i ett socialbidrags-, bostads-, bidrags- eller sjukersättningsärende, har den enskilde skyldighet att besvara myndighetens frågor och vägledning.

Det kan vara svårare att styrka att det subjektiva rekvisitet "uppsåt" föreligger. Den misstänkte kan ha mångahanda förklaringar att komma med. Dessa argument kan vara svårkontrollerade och resurskrävande att undersöka.

Om den åtalade hävdar att han missuppfattat myndighetens vägledning eller fråga och därmed inte haft uppsåt att vilseleda måste åklagaren ta ställning till om vägledningen eller frågan varit tillräckligt tydlig. Frågor kan, särskilt då de framgår av en förtryckt blankett, vara oklara för den enskilde parten. T. ex. kan, som

²⁸ Örnemark Hansen a. a. s. 151.

²⁹ Örnemark Hansen a. a. s. 119.

Örnemark Hansen anger,³⁰ begreppen "aktivt arbetsökande" och "samboende" missuppfattas av den enskilde. Att avgöra om den tilltalade t. ex. förtigit uppgiften på grund av att han inte förstått innebörden eller om han uppsåtligen förtigit uppgiften för att vilseleda myndigheten kan vara svårt. Eftersom åklagaren har bevisbördan — han skall visa att den åtalade haft uppsåt att vilseleda förvaltningsmyndigheten — kan den enskilde knappast dömas för bedrägeri i sådant fall. Det är inte den enskilde som bär ansvaret. Det är myndigheten som givit oklar vägledning. Detta är inte ett rättsvillfarelseproblem. Det är en fråga om huruvida förvaltningsmyndigheten har uppfyllt sin utredningsskyldighet, dvs. sin skyldighet att ge relevant vägledning.

Bevisstyrkekrav

Ovan har jag tagit upp frågan om betydelsen, i ett bedrägerimål, av att myndigheten har skyldighet att ta utredande initiativ. Man bör emellertid också, när det gäller myndighetens ansvar för rättstillämpningen, beakta att bevisstyrkekravet, i det enskilda förvaltningsrättsliga bidragsärendet, kan ha placerats lågt av förvaltningsmyndigheten. Det är en rättsfråga att avgöra vilket bevisstyrkekrav som gäller. För att den enskilde i det förvaltningsrättsliga ärendet skall ha rätt till förmån fordras inte att hans rätt är "ställd utom allt rimligt tvivel". Var bevisstyrkekravet istället skall ligga har förvaltningsmyndigheten ett betydande inflytande över. Förvaltningsmyndighet som lägger bevisstyrkekravet lågt och av denna anledning inte tar utredande initiativ, dvs. vägleder och frågar, har ett ansvar för denna brist.³¹ Myndigheten har således ett ansvar inte bara för att vägledning ges och frågor ställs enligt formella regler såsom 50 § socialtjänstlagen, 3 kap. 6 § 2 st. lagen om allmän försäkring, 4 § förvaltningslagen och enligt officialprincipen utan även för bevisstyrkekravet. Bevisstyrkekravet kan läggas högre eller lägre. Väljer myndigheten att lägga bevisstyrkekravet lågt, dvs. att nöja sig med viss utredning trots att t. ex. rätten till bostadsbidrag inte är bevisad till — om jag får använda en procentskala — ett-hundra procent, den kanske inte är bevisad ens till femtio procent, är detta ett rättsligt ställningstagande från förvaltningsmyndigheten. Bevisstyrkekravet är en rättsfråga som hör samman med bevisbördan och det är myndigheten som fastställer hur högt det skall ligga. Bevisstyrkekravet uttrycks sällan i i lagtext. Tyvärr är det sällsynt att regeringsrätten ger närmare vägledning om bevisstyrkekravet. Utredningsskyldigheten, dvs. skyldigheten för myndigheten att ta utredande initiativ, regleras däremot i handläggningsregler

³⁰ Örnemark Hansen a. a. s. 151 f.

³¹ Exempelvis kan användande av förtryckta blanketter medföra att icke rättsbildad personal, t. ex. på försäkringskassor, tar blanketten till intäkt för att all utredning är gjord trots att ytterligare utredning borde göras. Detta kan vara ett uttryck för att bevisstyrkekravet lagts lågt av förvaltningsmyndigheten.

såsom 50 § socialtjänstlagen och 3 kap 6 § 2 st. lagen om allmän försäkring. 4 § och 7 § förvaltningslagen och officialprincipen bör också i viss mån räknas hit. Ett lågt ställt bevisstyrkekrav kan vara ett sätt att minska skyldigheten att ta utredande initiativ. I gynnande bidragsärenden skulle detta innebära att den enskilde parten får det bidrag han begärt med ett svagt beslutsunderlag. Det saknas väsentliga ingredienser i underlaget. Skulle det sedan visa sig att han inte borde ha fått bidrag, bör myndigheten ha ansvaret. Det är myndigheten som nöjt sig med ett svagt beslutsunderlag. För att förklara detta lite närmare vill jag göra en jämförelse med allmän domstols ansvar i ett brottmål. Om domstolen lagt bevisstyrkekravet på en låg nivå och den åtalade därför döms trots svag bevisning, har domstolen ansvaret för detta och skulle domstolen anses ha lagt bevisstyrkekravet alltför högt, så att den enskilde frikännes, trots att han borde ha dömts, är även detta domstolens ansvar. Det är domstolen som bestämt bevisstyrkekravet. Detta kan inte åklagare klandras för och inte heller den åtalade. På liknande sätt bär myndigheten ansvaret för bevisstyrkekravet i ett bidragsärende. Fastställandet av bevisstyrkekravet är, som tidigare betonats, en rättsfråga. Om myndigheten i ett bidragsärende har nöjt sig med en svag bevisning, så är detta myndighetens ansvar.³²

Undantag från utredningsskyldighet

Jag har ovan försökt beskriva myndighets skyldighet att ta utredande initiativ. Det finns undantag i förvaltningslagens 4 § 1 st. 2. Hjälpen skall lämnas i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet. Vad detta närmare innebär är oklart. Men otvetydigt rör det sig om ett undantag från en huvudregel, dvs. myndigheten har som regel vägledningsskyldighet. Myndigheten kan som regel inte låta bli att ta sådant utredande initiativ. Det kanske är rimligt att tolka stadgandet så att myndigheten ej har vägledningsskyldighet, om den enskilde parten uppenbart bör förstå vad som krävs av honom. Vad part uppenbart bör förstå kan dock vara en knepig fråga att besvara.

Dock bör noteras att en inskränkning som den i förvaltningslagens 4 § 1 st 2 är en inskränkning i officialprincipens tillämpning.

Anmälningsskyldigheten

Jag skiljer, som framgått, mellan den enskildes uppgiftsskyldighet under utredningen och hans anmälningsskyldighet efter det att ett beslut har fattats.

Anmälningsskyldighet förekommer då beslut ligger till grund för framtida utbetalningar, såsom vid bostadsbidrag och sjukpenning.

³² Allmänheten kan möjligen ha anledning att reagera om den uppfattar detta som en alltför generös utdelning av skattemedel.

Beslut om sjukpenninggrundande inkomst ligger till grund för framtida beslut om och utbetalning av sjukpenning. Beslut om bostadsbidrag låg tidigare till grund för framtida månatliga utbetalningar. Genom lag 1996:441 om ändring i lagen om bostadsbidrag gäller numera att ett beslut om preliminärt bostadsbidrag beräknat på uppskattad bidragsgrundande inkomst istället ligger till grund för månatliga utbetalningar. Slutligt bostadsbidrag bestäms därefter för varje kalenderår och grundas på taxeringsbeslut.³³

Genom anmälningsskyldigheten läggs en skyldighet, att ta initiativ till ändring av det grundläggande beslutet, på den enskilde parten. Han har skyldighet att initiera förnyad utredning av ärendet, varigenom det tidigare beslutet kan komma att ersättas med ett nytt beslut. Om den enskilde inte anmäler ändrade förhållanden och ett för högt bidrag betalas ut med det ännu gällande beslutet som grund, kan hans underlåtenhet vara vilseledande enligt BrB 9:1. En förutsättning för detta är att anmälningsskyldigheten är lagreglerad. Genom den lagstadgade anmälningsskyldigheten har den enskilde en rättslig plikt att handla. 24 § lagen om bostadsbidrag och 3 kap. 6 § 1 st. lagen om allmän försäkring innehåller som framgått, stadganden om skyldighet att anmäla ändrade förhållanden.

Den rättsliga grunden till varför en underlåtenhet att anmäla ändrade förhållanden kan vara vilseledande skiljer sig från den rättsliga grunden till varför lämnandet av oriktiga uppgifter eller eventuellt förtigande av uppgifter under utredning av bidragsärendet kan vara vilseledande. För att underlåtenhet att anmäla ändrade förhållanden skall kunna vara vilseledande fordras att lag stadgar anmälningsskyldighet. Det bedrägeribrott som den enskilde i sådant fall begår är ett "oäkta underlåtenhetsbrott".

Sammanfattning

Jag har med denna artikel velat peka på att myndighet har viss skyldighet att agera under utredning av bidragsärendet och att detta påverkar den enskildes skyldighet att vara aktiv. Kraven på sökandens aktivitet ställs lågt därigenom att han kan rätta sig efter myndighetens vägledning och frågor. Detta har betydelse vid den straffrättsliga bedömningen. Den åtalade kan inte dömas för bedrägeri i de fall han förtigit uppgift som han inte blivit vägledad eller tillfrågad om. Lagstadganden om uppgiftsskyldighet för enskild part ändrar inte detta.

³³ 21 § a. och b. lagen (1996:441).